

BEVEZETŐ

Az 2007. április 26–27-én tartott V. nyelvtörténeti konferencia Nyíri Antal emlékének lett szentelve születése századik évfordulója alkalmából. Nyíri Antal az ún. szegedi iskolához tartozott, Mészöly Gedeon örökét folytatta, ápolta és fejlesztette az egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének 1956 és 1977 között vezetőjeként is (vö. Büky László: Nyíri Antal kilencvenéves, Szeged, 1997, 3; Bolla Kálmán szerk.: Magyar nyelvész pályaképek és önvallomások I–II, Budapest, 2005–2006, Új Mandátum Kk.; II: 184–197).

A Magyar Nyelvészeti Tanszék és a Finnugor Tanszék által immár hagyományos tudományos ülésszak előadásait bemutató kötet első tanulmányában Szabó József mint a Magyar Nyelvészet Tanszéken Nyíri Antalnak legidősebb tanítványa méltatja a tudós tanár életpályáját és munkásságát.

Nyíri Antal kutatási területeihez több tanulmány is kapcsolódik. Haader Lea az Érsekújvári kódex alapján arra a következtetésre jut, hogy annak másolója, Sövényházi Márta szakított a Ráskay Lea-féle hagyománnyal, és új, kézirat szépségét és díszítettségét előtérbe helyező korszak kezdődött a Nyulak szigeti kolostorban. Horváth Katalin az etimológia elveinek változását, alakulását tárgyalja, rámutatva az elvek meghatározásának nehézségeire. Juhász Dezső a nyelvjárási *fafandzsa*, illetőleg *fandzsásodik* szó, az anonymusi *Böngér* személynév és az *ÓMS. sepedyk* szavának magyarázata során bizonyítja, hogy a szófejtésben milyen fontos szerepe van a nyelvjárástörténetnek, valamint a régi és mai nyelvjárási adatok felhasználásának. Mokány Sándor két, Nyíri Antal által említett víznév, a *Kurca* és a *Kundura* eredetét fejtette meg. G. Orosz Renáta Nyíri Antalnak a szentesi víziéletről szóló nagyszabású munkája nyomán azt vizsgálta kérdőív segítségével, hogy a szentesi víziéletnek az utóbbi évtizedekben valóban eltűntek-e nyelvkincsbeli nyomai.

Mint a korábbi kötetekben is tapasztalható volt, a mostaniban szintén több tanulmány tárgya a középmagyar kor nyelvének vizsgálata. Dömötör Adrienn a főnévi névmási kijelölő jelzők használatát és azok változásait mutatja be, Hegedűs Attila pedig a spontán standardizáció tükröződésére mutat rá az erdélyi főurak 1539-es titkos szervezkedéséből fennmaradt szövetséglevél két átiratának nyelvhasználata alapján. Kalcsó Gyula az 1527 és 1576 közötti időszak nyomtatványaiából az általa készített számítógépes korpusz felhasználásának tanulságait összegzi. Németh Miklós kuruc vitézek XVIII. század eleji folyamodványai alapján vizsgálja, milyen tényezők befolyásolják a számnévi jelző utáni a főnév egyes vagy többes számát. Pólya Katalin munkájában rámutat, hogy a *csak* partikula rendkívül szerteágazó jelentése és funkciója egy sokkal egységesebb megszorító jelentésből, illetőleg funkcióból fejlődött ki. Wacha Balázs Kemény János önéletrása mondatainak szórendjéről értekezik. Schirm

Anita dolgozata a történeti pragmatikai kutatásokhoz csatlakozik, az 1660-as sárospataki hitvita kérdéseinek diskurzusjelölőit vizsgálja, a diskurzuselemzés elméletére támaszkodva.

A szófejtések – Juhász Dezső és Mokány Sándor már említett dolgozatán kívül – több tanulmánnyal vannak képviselve a kötetben. Horváth László a *A magyar nyelv történeti-etimológia szótárának és az Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen megállapításainak. összevetésével* azt mutatja be, hogy az alapnyelvből örökölt lexémáknak milyen felfedezhető származási kapcsolatuk van a magyarban, és hogy ezek az összefüggések hogyan segíthetik az etimológiai kutatásokat. Károly László a *toboz* és a *doboz* szó történetére vonatkozó szakirodalmat alapos filológiai elemzésnek veti alá az eredményekre és a hibákra mutatva, végül a *toboz* szónak új, török nyelvi alapú etimológiát javasol. Varga Éva Katalin a *képviselő, a valaki képét viseli* és ezek előzményének, a *valaki képét és személyét viseli* szó szerkezetnek a nyomába ered. Ennek a latin mintára alkotott tükörfelfejtésnek művelődéstörténeti háttere egészen az ókori Róma-ba vezet.

A kötetbe két finnugor témájú dolgozat került. Kozmács István az udmurt nem láthatósági múlt paradigmája kialakulásának adja egy jobb magyarázatát, Nyirkos István pedig a magyar primer ragok eredetét és rokon nyelvekbeli megfelelőit tekinti át, hangsúlyozva az irányhármasság fontosságát a magyar és a finnugor nyelvekben.

A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményeihez köthetők a következő tanulmányok. Forgács Tamás a frazeológiai egységek kialakulása során bekövetkező jelentéstani és morfoszintaktikai változásokat vizsgálja magyar, illetőleg német példák segítségével. Gerstner Károly a lexikai minősítések rendszerét mutatja be a magyar értelmező szótárakban, kiemelve és néhány példán bemutatva A magyar nyelv nagyszótára (Nszt.) szerkesztése során felmerülő nehézségeket. Sinkovics Balázs a suksükölő igeragozás eddigi szakirodalmának kritikus összefoglalását nyújtja. Szabó Tamás Péter a *de viszont* történetét és nyelvhelyességi problematikáját elemezve arra világított rá, hogy bármilyen nyelvhasználati tanácsadó munka készítésekor fokozottan támaszkodni kell a történeti adatokra. Sebestyén Zsolt azt mutatja be, hogy a Kárpátalján az 1860-as években készült birtokösszeírások és kataszteri térképek névanyaga miként használható fel a történeti nyelvjáráskutatásban.

Itt is köszönetet mondunk lektorainknak, akik segítségünkre voltak a megjelentetett konferencia-előadások kiválasztásában és szakmai ellenőrzésében.

Szeged, 2008 márciusában

Büky László – Forgács Tamás – Sinkovics Balázs